

*Божко О. С.,**аспірант кафедри методики англійської мови та її викладання
Херсонського державного університету*

ФОРМУВАННЯ АТМОСФЕРИ «САСПЕНС» У ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ЖАНРУ «ХОРРОР»

Анотація. Стаття присвячена особливостям формування атмосфери «саспенс» у художніх творах жанру «хоррор». Проаналізовано підходи різних учених до визначення поняття «саспенс». Визначено експресивні поведінкові реакції, спричинені станом страху, в якому перебуває персонаж.

Ключові слова: атмосфера «саспенс», хоррор, напруження, страх, тривога.

Постановка проблеми. Поняття «саспенс» усе частіше зустрічається у вітчизняній лінгвістиці й літературознавстві, проте досі немає вичерпного визначення цього поняття. Більше того, дискусійним залишається питання про онтологічну сутність самого поняття: частина вчених зараховує поняття «саспенс» до явищ лінгвістичного порядку, інші наполягають на його суто психологічній природі [5, с. 14]. В українській мові цей термін використовують лише щодо кінематографу й літератури.

Історія створення літератури саспенс налічує майже два століття, відтоді коли було започатковано жанр детективного нарративу, що набув такого поширення у світовому культурному просторі завдяки творчості К. Честертон, О. Вайлда, А. Конан Дойла, А. Крісті, Дж. Ле Фаню, а також Дж. Оутс, М. Спарк, С. Кінга, Дж. Фаулза, У. Еко, Д. Брауна, М. Волтерс. Аналіз та оцінку головних вимірів поняття «саспенс» покладено в основу західних літературно-критичних, культурологічних і психолінгвістичних досліджень, серед яких – когнітологічні студії Т. ван Дейка, класичні детективні романи під кутом наратологічної критики К. Левайн, міметичні засади лінгвістичного аналізу в межах жанру, виконані М. Бьонемарк, психолінгвістичні експериментальні механізми читацької перцепції М. Лене [7, с. 12].

Мета статті – проаналізувати підходи різних учених до визначення поняття «саспенс», а також визначити експресивні поведінкові реакції, спричинені станом страху, в якому перебуває персонаж.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «саспенс» нерідко позначають терміном «ретардація» (suspense, retardation) – композиційний прийом, сутність якого полягає у відтягненні логічного завершення думки під самий кінець висловлювання. Найпростіша модель саспенсу – захоплене оповідання, в якому життю головного героя загрожує смертельна небезпека, а механізм його порятунку прихований від очей читача. Однак навряд чи можна заперечувати, що ефект саспенсу відчувається під час читання текстів, які мають велику мінливість, складність, сюжетні інновації та двозначність. Читач, ідентифікуючи себе з головним героєм, відчуває небезпеку, допускає можливий розвиток подій, бажаний або небажаний. Центральна подія конфлікту в епізоді з елементом саспенсу, де читач сподівається на бажаний розвиток подій, завжди представлена досить коротко, без складних і мальовничих описів, які зустрічаються тільки в перехідних епізодах.

У власне лінгвістичному трактуванні поняття «саспенс» іменується як створення нарративного напруження з метою «інтенсифікації інтересу читача до того, що буде відбуватися далі» [5, с. 2]. За образним висловом Марі Роделла, поняття «саспенс» – це мистецтво викликати в читача своєрідне занепокоєння (caring) щодо розвитку подальших подій [5, с. 4]. У літературознавстві під поняттям «саспенс» розглядають художній ефект, спрямований на підтримку реципієнта художнього твору в емоційному стані напруженого очікування (як правило, очікування вирішення внутрішнього конфлікту тексту).

Учена Т. Юдіна наполягає на визначенні поняття «саспенс» як категорії напруження, яка, у свою чергу, є змістовою категорією художнього тексту, в основі якої знаходиться зображений у ньому конфлікт. Ця категорія реалізується в певним набором лінгвістичних та екстралінгвістичних засобів, зумовлених авторською інтенцією, що створюють у читача концентрацію уваги й очікування вирішення конфлікту. Дослідниця підкреслює, що учасниками художнього конфлікту стають персонажі літературного твору, їхні взаємини та психологічний стан у момент розвитку конфлікту, що характеризуються напруженням [2, с. 10].

М. Тулан упевнений у власній теорії «забування моменту-за-моментом». На відміну від попередніх пояснень, він переконує в необхідності стану невизначеності, невпевненості, нерішучості. На основі деяких уявних рис психолог заявляє про нездатність людей ефективно отримувати користь від знання розв'язки історії так, щоб запобігти саспенсу. Учений пропонує еволюційно психологічне пояснення того, як це втілити на практиці. Він переконаний у тому, що еволюція ще не озброїла людство здібністю передбачати розв'язки повторюваних подій. Оскільки в природі не існує точно повторюваних подій, просто не існує й нагальної потреби розвивати таку здібність [5, с. 93].

Мотив таємниці домінує в художніх творах жанру «хоррор» і структурує його композицію. Іншим джерелом у створенні атмосфери «саспенс» поряд із таємничим є пов'язаний із ним страх. Потреба в цій емоції виникає як необхідність відмови від «тривіальної» реальності, від логічного та повсякденного. Уявлення можливої небезпеки і тривога, викликана цим очікуванням, є визначальними в естетичі жахливого. Розкриття таємниці визначає напруженість розвитку драматичного сюжету, де страх є його рушійною силою [1, с. 189].

Тривога викликає активізацію внутрішніх ресурсів організму, психіка ще до того, як настане очікувана подія, допомагає суб'єкту адаптуватися до змінюваних умов свого існування, вистояти в будь-якій кризовій ситуації. Про переживання персонажем тривоги, страху, напруження свідчать різні фізіологічні, а також певні зовнішні поведінкові ознаки (знижена активність, загальмованість), порушення вегетативної нервової системи, пізнавальної діяльності, що виражається в неадекватній оцінці загрозливої обстановки в бік її ще більшого ускладнення. Так

у творах «Екзорцист», «Тік-Так письменники експлікують стан тривоги через лексеми “triggered primal fears”, “screamed”, “vision spun madly”, “chaotic distortions”:

What scared him most about the intruder was not its monstrous and alien appearance, not its fierce hostility, not its physical spryness or speed, not its rodent-like size that triggered primal fears, and not even the fundamental mystery of its very existence [4, с. 78].

Sharon stopped. So did Regan. Sharon turned and saw nothing. And then screamed as she felt Regan’s tongue snaking out at her ankle [4, с. 142].

Chris crumpled to the floor in a daze of horror, in a swirling of images, sounds in the room, as her vision spun madly, blurring, unfocused, her ears ringing loud with chaotic distortions as she tried to raise herself, was too weak, faltered, then looked toward the still-blurred bed. The words were cut off as Chris started crawling painfully toward the bed with her face smeared with blood, with her eyes still unfocused, limbs aching, past Karl [4, с. 133].

Інвентар лексичних одиниць на позначення нагнітання страху представлений у художніх текстах за допомогою дієслів із нефіксованим типом сприйняття (to notice, to appear, to seem), що актуалізує ідею невизначеності, тривоги:

Then he noticed the sudden silence in the bedroom. It was brief. Now the yelping of diabolic laughter. He moved forward [3, с. 9].

Instead, the small figure appeared to be intact. Sprawled in a tangle of limbs and scorched white cotton cloth [6, с. 67].

It appeared at the window to the left of the door, eyes fierce and radiant [6, с. 86].

But just then the moon, sailing through the black clouds, appeared behind the jagged crest of a beetling, pine-clad rock, and by its light I saw around us a ring of wolves, with white teeth and lolling red tongues, with long, sinewy limbs and shaggy hair [8, с. 12].

Ретельний опис нападника, його агресивна поведінка та нетерпіння, мотивованість нападу на головного героя, безумовно, допомагають підтримувати атмосферу «саспенсу» у тексті. Напруження в романі залишає читача невпевненим щодо кульмінації. Щоб утримувати ефект саспенсу, структура дискурсу повинна мати значний проміжний матеріал до завершення:

A jerky movement on the counterpane first caught her attention, for a smallish object seemed blundering awkwardly across its slippery silken surface. Something rolling, possibly, some object Monica had left outside on falling asleep rolling mechanically as the child shifted or turned over [3, с. 9].

Before Colonel Masters could move an inch backwards or forwards in self protection, before he could command himself to any sort of action, or contrive the smallest measure of self defense, it was off the bed and at him. It settled. Savagely, its little jaws of tiny make-believe were bitten deep into Colonel Masters’ throat, fastened tightly [3, с. 22].

Швидка зміна подій також відіграє важливу роль у підтримці стану невизначеності, відкладаючи розв’язку для більшої інтенсивності створення потрібного ефекту:

The dogs dashed on, but at the threshold suddenly stopped and snarled, and then, simultaneously lifting their noses, began to howl in most lugubrious fashion. The rats were multiplying in thousands, and we moved out [8, с. 239].

They stood close, face to face, the glassy eyes staring into her own, her hand held high for the destruction she craved – but the hand did not fall. A stinging pain, sharp as a serpent’s bite, darted

suddenly through her fingers, wrist and arm, her grip was broken, the shoe spun sideways across the room, and in the flickering light of the candle, it seemed to her, the whole room quivered. Paralyzed and helpless, she stood utterly aghast [3, с. 11].

Автор може викликати в читача зацікавленість, створюючи ефект саспенсу за допомогою використання трикрапки, якими позначають на письмі незакінченість або перерваність висловлення, закликають читача дізнатися, що станеться далі та буде розвиток подій у тексті бажаним чи небажаним для читача:

So it’s you... they sent you! Well, we’ve nothing to fear from you at all [4, с. 140].

“Ah, yes, my pearl...” she crooned in that strangely coarsened voice [4, с. 127].

Письменники використовують також питальні речення для залучення читача до співпраці, осмислення і припущення можливого розвитку подій. Читач – не пасивний споживач авторських ідей, а співатор, найбільш активний реципієнт, який здатен творити разом з автором. Невизначеність, яка є загальним принципом створення атмосфери «саспенсу» у тексті, спонукає читача сприймати реальність умовно:

Theodora’s hand tightened, and Eleanor caught her breath on a little sob – had something moved, ahead, something whiter than the white trees, beckoning? [3, с. 144].

Why the fear again? Fear? Was it fear? [4, с. 161].

What ever made him think of it? [4, с. 182].

Так, у контексті твору А. Блеквуда «Іграшка» вживання окличних речень передає емоційне переживання персонажа, тим самим тримаючи читача в емоційному напруженні:

A doll! But for the maternal suggestion, a doll was a pathetic, even horrible plaything, yet to watch a child busy with it involved deep reflections, since here the future mother prophesied [3, с. 15].

“It – talks! – as well as moves”, she cried desperately, forcing herself at last to look at him [3, с. 23].

“Let the bloody thing come», he cried. «I’ll deal with it . . . !” [3, с. 22].

Так, у творі Б. Стокера «Дракула» атмосфера «саспенсу» описується за допомогою небезпечної ситуації: *But even in the minute that had elapsed the number of the rats had vastly increased. They seemed to swarm over the place all at once, till the lamplight, shining on their moving dark bodies and glittering, baleful eyes, made the place look like a bank of earth set with fireflies. The dogs dashed on, but at the threshold suddenly stopped and snarled, and then, simultaneously lifting their noses, began to howl in most lugubrious fashion. The rats were multiplying in thousands, and we moved out* [8, с. 239].

У творі В. Блетті «Екзорцист» тривога описується за допомогою власної емоції страху та мимовільної реакції персонажа: *His head throbbing, heart in his throat, Karras shut his eyes tightly as the voice grew imploring, grew frightened, grew, tearful* [4, с. 373].

У творі А. Блеквуда «Іграшка» атмосфера «саспенсу» актуалізується через усвідомлені дії й мовні реакції персонажа: *Backing out of the garage, Tommy expected the mini-kin to ravel down from the rafters on a web of its own making, directly onto the windshield. Still largely concealed by the increasingly soiled and ragged fabric that had been the skin of its doll phase, the creature had appeared to be partly reptilian, with the scales and the eyes of a serpent* [3, с. 58].

Висновки. Отже, письменники володіють умінням створювати моторошну атмосферу надприродного, котра надає жахам

лякаючої життєвості, робить твір дуже напруженим. Домінантним принципом створення атмосфери «саспенс» у художніх текстах є відтягування того моменту, коли відбудеться очікувана подія.

До перспектив подальших досліджень варто зарахувати розроблення підходів до аналізу атмосфери «саспенс» у її семантико-когнітивному аспекті.

Література:

1. Туренко О. Феномен страху в деяких культурних традиціях та соціальних інститутах / О. Туренко // Нова парадигма. Альманах наукових праць. – Випуск 19. – Запоріжжя, 2001. – С. 182–194.
2. Юдина Т. Категория напряженности и средства ее выражения : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Филология» / Т. Юдина ; Ленинградский гос. пед. ин-т им. А.И. Герцена, 1990. – 13 с.
3. Blackwood A. The Doll / A. Blackwood [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://algernonblackwood.org/> 11.
4. Blatty W.P. The Exorcist / W.P. Blatty [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://vk.com/doc16932426_1473100.
5. Dove G. Suspense in the Formula Story / G. Dove. – Ohio : Bowling Green State University Popular Press, 1989. – 137 p.
6. Koontz D. Tick Tock / D. Koontz [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://jtmfjld.files.wordpress.com/2015/07/dean-koontz-tick-tock-pdf.pdf>.
7. Lehne M. Emotional experiences of tension and suspense: psychological mechanisms and neural correlates. Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades Doktor der Philosophie / M. Lehne. – Berlin, 2014. – 180 p.
8. Stocer B. Dracula / B. Stocer [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.planetebook.com/ebooks/Dracula.pdf> 17.
9. Toolan M. Narrative: A Critical Linguistic Introduction / M. Toolan. – 2nd edition. – London : Routledge, 2001. – 282 p.

Божко О. С. Формирование атмосферы «саспенс» в художественном произведении жанра «хоррор»

Аннотация. Статья посвящена особенностям формирования атмосферы «саспенс» в художественных произведениях жанра «хоррор». Проанализированы подходы различных ученых относительно определения понятия «саспенс». Определены экспрессивные поведенческие реакции, вызванные состоянием страха, в котором находится персонаж.

Ключевые слова: атмосфера «саспенс», хоррор, напряжение, страх, тревога.

Bozhko O. The forming of the atmosphere “suspense” in the fictions of the “horror” genre

Summary. This article is devoted to the peculiarities the formation of the atmosphere “suspense” in the fiction “horror” genre. It was approached different scholars on the “suspense” definition and analysed the character’ behavioral expressive reactions are caused by the state of fear.

Key words: “suspense” atmosphere, horror, tension, fear, anxiety.